

Š. m. gruodžio 13 d. Vilniuje, Nacionalinėje dailės galerijoje, įvyko jau tradicija tapusi kasmetė Europos Sąjungos paramos kontaktų mugė, pakvietusi padiskutuoti apie investicinių projektų poreikį ir sėkmę, išgirsti sociologų, analitikų ir ekonomistų nuomones ir vertinimus, ką ir kaip reikėtų keisti, kad mokėtume tikėti ir didžiuotis savimi bei savo valstybe. Mugės metu taip pat buvo paskelbti ir apdovanoti „Europos biurų“ rinkimus laimėję projektai. Šiame naujiųjų laikraščio „Mes ES“ numeryje pakviesime Jus susipažinti su diskusijų metu išsakytomis nuomonėmis ir svarbiausiomis idėjomis, taip pat pristatysime Jums Jūsų pačių ir visos visuomenės išrinktus geriausius 2010 m. ES struktūrinės paramos projektus.

Pirmojoje ES paramos kontaktų mugės metu vykusioje diskusijoje „ES investicijos – ryškė ar pyragas?“ buvo kalbama apie tai, kokią iš tiesų įtaką Lietuvai daro ES struktūrinė parama. Šioje diskusijoje dalyvavo Lietuvos Respublikos finansų ministrė Ingrida Šimonytė, politinės ekonomikos ekspertė Aušra Maldeikienė ir „Danske“ banko vyresnioji analitikė Baltijos šalims Violeta Klyvienė. Diskusijai vadovavo ir aktyviai joje dalyvavo žurnalistas Aurimas Perednis. Daugiau apie šią diskusiją kviečiame paskaityti straipsnyje „ES investicijos – ryškė ar pyragas?“.

Antrojoje diskusijoje „Lietuviškas sėkmės genas ar saviklovos deficitas?“ nuomonę ir vertinimus, ar lietuviai moka džiaugtis ir didžiuotis savo ir valstybės laimėjimais bei kodėl, išsakė gydytojas psichoterapeutas, docentas Eugenijus Laurinaitis, sociologė ir SIC rinkodaros vadovė Rūta Gaudiešienė, Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto prodekanas, Biochemijos ir biofizikos katedros profesorius ir projekto BIOTEFA C/D vadovas Osvaldas Rukšėnas bei Pagėgių savivaldybės Socialinių paslaugų centro direktorė Nijolė Kovaliova. Apie tai, kas buvo kalbama šios diskusijos metu, sužinosite perskaitę straipsnį „Lietuviškas sėkmės genas ar saviklovos deficitas?“.

TURINYS

EUROPOS SAJUNGOS PARAMA – RYKŠTĖ AR PYRAGAS?

LIETUVIŠKAS SĖKMĖS GENAS AR SAVIKLOVOS DEFICITAS?

GERIAUSI 2010 M. ES STRUKTŪRINIŲ FONDŲ LEŠOMIS ĮGYVENDINAMI PROJEKTAI

www.esparama.lt

Europos socialinis fondas
Europos regioninės plėtros fondas
Sąjaulaudos fondas

Numerio tema

ES paramos kontaktų mugės dalyviai taip pat išsikėlė savo nuomonę diskutuojantais klausimais bei pateikė diskusijų dalyvams klausimų.

„Europos burės“ – tai jau ketvirtus metus iš eilės rengiami geriausių ES struktūrinių fondų lėšomis įgyvendinamų projektų rinkiniai. Šiais metais 12 nominacijų buvo pateikti 92 projektai. Juos pirmiausia įvertino ekspertų komisija, sudaryta iš daugiau nei 20 nevyriausybinę organizacijų, asocijuotų verslo struktūrų, taip pat akademinė institucijų atstovų, išrinkusių po tris geriausias kiekvienos kategorijos projektus. Būtent šie 36 projektai buvo pateikti vertinti visuomenei – portalo del.ft.lt skaitytojai buvo kviečiami balsuoti

ir išrinkti geriausius šių metų projektus šiose grupėse: „Europos burės“ už sveikesnį žmogų, „Europos burės“ už mokslą ir inovacijas, „Europos burės“ už aplinkos tausojimą, „Europos burės“ už elektroninę pažangą, „Europos burės“ už gražesnę aplinką, „Europos burės“ už šiltesnį gyvenimą, „Europos burės“ už turiningą laisvalaikį, „Europos burės“ už pažangų švietimą, „Europos burės“ už socialinės integracijos skatinimą, „Europos burės“ už saugesnius kelius, „Europos burės“ už darbo vietas ir „Europos burės“ už kuriantį verslą. Susipažinti su geriausiais ir „Europos burėmis“ apdovanotais šių metų projektais kviečiame straipsnyje „Geriausi 2010 m. ES struktūrinių fondų lėšomis įgyvendinami projektai“.

EUROPOS SAJUNGOS PARAMA – RYKŠTĖ AR PYRAGAS?

Visuomenėje netylant diskusijoms ir viešai polemikai apie tai, ar Lietuvos ūkis atsigauja, ar vis dar grimsta gilyn, tenka išgirsti ir labai prieštaringą nuomonę apie Europos Sąjungos paramos įtaką šalies ekonomikai.

Laisvosios rinkos saviregulavimo mechanizmams krizės palikty žaizdų gydymą linkę patikėti specialistai skeptiškai vertina ES paramos įtaką, kita vertus, jų oponentai tikina, kad be šios paramos Lietuvos ekonomika taptų panaši į sunkių ligonių, kuriams netikėtai buvo atjungta lašelė.

Gruodžio viduryje Vilniuje vykusios ES paramos kontaktų mugės metu įvyko vieša diskusija, kurios metu buvo bandoma išsiaiškinti, ar ES investicijos yra rykštė, ar pyragas.

Jau tardama įžanginį žodį Lietuvos Respublikos finansų ministrė Ingrida Šimonytė pasiūlė visiems susirinkusiems atvirai išsakyti savo nuomonę, nevenigdami ir atštresnės kritikos. Turbūt todėl renginio metu drąsiai jautėsi ne tik diskusijos ekspertai – politinės ekonomikos specialistė Aušra Maldeikienė ir „Danske“ banko vyresnioji analitikė Baltijos šalims Violeta Klyvienė, bet ir auditorijoje susirinkę ES finansuojamų projektų rengėjai ir vykdytojai. Visi pripažino, kad viena-reikšmiškai ir vienpusiškai vertinti ES paramos negalima.

A. Maldeikienė teigė, kad mes dar tik mokomės naudotis ES parama kurdami kitokią visuomenę ir daugelis problemų, su kuriomis mums tenka susidurti, kyla ne tiek dėl šios paramos, kiek dėl mūsų pačių. Tokią poziciją dar labiau sustiprino

V. Klyvienės pateiktas pavyzdys, kad 2008 m. didžioji dalis ES paramos pateko į statybų sektorių, kur kartu su lengvai dalijamais bankų kreditais tik dar labiau išpūtė nekilnojamojo turto burbulą. Tačiau net ir šis ne itin efektyvus ir prasmingas ES pinigų panaudojimas, pasak A. Maldeikienės, padarė ir tam tikros teigiamos įtakos. Mat projektus ES paramai gauti rengusios statybos įmonės mokėsi juos rengti, jų darbuotojai tobulino savo administracinius gebėjimus. Ir netgi tais atvejais, kai įgyvendinant projektus ne visos procedūros buvo atliekamos skaidriai, žmogus, „apeidamas“ nustatytus reikalavimus, pirmiausia turėjo juos išsiaiškinti. Kita vertus, ekonomistė pripažino ir pati pastebėjusi, kad ES pinigai turi tam tikrą palkinamąjį poveikį, nes dažnai būna, kad dalyvaudamas ES finansuojamuose projektuose specialistas uždirba kur kas daugiau, nei dirbdamas savo kasdienį sunkų darbą.

Ministrė I. Šimonytė taip pat sutiko, kad Lietuvoje galima rasti pačių įvairiausių pavyzdžių, kaip buvo ar yra įsisavinamos ES paramos lėšos. Tačiau jau dabar galima įvardyti sritis, į kurias investuoti paramos pinigai teikia didžiausią ilgalaikę naudą. Pasak finansų ministrės, didžiausią teigiamą poveikį ekonomikai ir visuomenei daro į bendrąją infrastruktūrą ir į žmogiškuosius išteklius investuoti pinigai. O štai ES lėšų investavimas į statybą ar

Numerio tema

gamybos apimčių didinimą nedavė laukiamos naudos, tam tikru metu netgi išstūmė šioms sritims būdingiausias privačias investicijas.

Diskusijai vadovavęs žurnalistas Aurimas Perednis priminė, kad pagrindinis ekonomikos tikslas – kurti pridėtinę vertę. Be to, jam yra teikę girdėti nuomonių, kad kartu su ES parama ekonomikoje

atsirado daugybė „tuščių“, pridėtinės vertės nekuriančių pinigų. Tačiau, V. Klyvienės nuomone, tuo metu pasaulio ekonomikoje tiesiog buvo didelis kiekis lengvai gaunamų pinigų, kurie dėl įvairių priežasčių buvo investuojami į labiausiai „besipuščiančias“ sritis. Pasak specialistės, nepamirština, kad Europos Sąjungos paramos bent jau nemaža dalis buvo

panaudota infrastruktūrai, kuria dabar naudojames, kurti. Be šios infrastruktūros mes negalėtume ir ateityje tikėtis sulaukti užsienio investicijų.

Finansų ministrė I. Šimonytė atkreipė dėmesį, kad ES parama, kaip ir pati narystė Europos Sąjungoje, privertė gerokai pasitempti viešojo administravimo sektorijū. Nors daug kas kaltina pastarąjį dėl nuolat augančio biurokratų skaičiaus, I. Šimonytė įsitikinusi, kad Europa privertė racionaliau pertvarkyti teisinę bazę, iš esmės patobulinti kai kurias, ypač viešųjų pirkimų, procedūras, išmokė gyventi planuojant ilgiesiems ateities laikotarpiams. Tačiau ir pati ministrė pripažino, kad ES parama yra ir savotiška ryškė, nes tai nėra šiaip sau duodami niekieno pinigai. Šiuos pinigus sumoka Europos šalių mokesčių mokėtojai ir skiria mums, kad mes juos panaudotume savo greitesniam vystymuisi. Todėl natūralu, kad dabar, kai ir pasiturinčios Europos Sąjungos šalys patiria tam tikrų sunkumų, gerokai padidėjo dėmesys šių pinigų panaudojimo efektyvumui ir skaidrumui.

Mes gyvename visuomenėje, kurioje sukurta tam tikri finansavimo mechanizmai, nustatytos taisyklės ir juos turi prižiūrėti kvalifikuoti specialistai. Šiuo metu tokių specialistų trūksta, o visuomenė labai skaudžiai reaguoja į bet kokius bandymus didinti biurokratų skaičių, A. Maldeikienė

A. Perednis paprašė ministrės pakomentuoti realų atvejį, kai statybininkas žurnalistui skundėsi turintis glaistyti įšalusias remontuojamos mokyklos sienas, nes neva reikia kuo greičiau išleisti ES pinigus. I. Šimonytė atsakė, kad pas mus dar egzistuoja požūris, jog mums, atsiprašant, „buržujų“ pinigų negaila. Šiuo atveju, teigė ministrė, kalbama apie ydingą praktiką, kai įvairios institucijos siekia trūks plyš pinigus ne investuoti, o įsisavinti. Ir balsiausia, kad toks įsisavinimas paskui tiems patiems mokesčių mokėtojams kainuoja papildomai, juk greičiausiai po metų teks daryti tokio remonto remontą. Ministrės teigimu, daug kas tokiais atvejais būna linkę teigti, kad biudžetas nelankstus, tačiau daugelį tokių problemų galima išspręsti iš anksto planuojant savo poreikius ir darbus, o ne paskutinę metų dieną už mokesčių mokėtojų pinigų prisiperkant niekam nereikalingų kėdžių.

A. Maldeikienė kalbėjo apie tai, kad viešųjų pinigų panaudojimo kontrolės procedūros būna griežtos arba lanksčios, o geriausiai funkcionuoja tos visuomenės, kurios sugeba suderinti lankstumą ir griežtumą. Lietuviškas galima būtų priskirti prie griežtesnių, nors, ekonomistės įsitikinimu, pas mus vagiama kur kas mažiau, negu apie tai kalbama. Tiesiog lietuviams būdingas noras apsidrausti ir viską sureguliuoti taip, kad paskui nekil-

Diskusijų dalyviai įdomiai klausėsi salės klausimų ir aktyviai atskleidė ir išsakytas nuomones.

Numerio tema

tų problemų.

„Danske“ banko analitikė V. Klyvienė prasiarė, kad dažnai girdimi nusiskundimai dėl sudėtingo ES paramos projektų administravimo ar nereikalingo popierizmo kyla iš elementaraus nenoro planuoti ir įvertinti savo projekto finansinius rodiklius. I. Šimonytė ta proga prisiminė atvejį, kai ūkininkams pradėjus taikyti gyventojų pajamų mokestį, vieno susitikimo metu prie jos priėjo ūkininkas ir pasakė, tik dabar supratus, kad ne viskas, kas patenka į kišenę, yra pajamos. Kalbėdama apie europinės paramos kontrolės procedūras ministrė sutiko, kad galima būtų ir netgi reikėtų atsisiakyti perdėto smulkmeniškumo, tačiau visiška atsisiakyti skaičiavimų ar projektų ekonominio gyvybingumo vertinimo nepavyks.

Europos Sąjungos parama, daug ko mus išmokiusi, turėtų tapti tuo pyragu, kuriuo galėtų pasidžiaugti kiekvienas Lietuvos gyventojas”, I. Šimonytė

Atsakydama į kai kurių auditorijoje susirinkusių ES paramos gavėjų pastabas, kad dažnai projektai stringa dėl jų eigą prižiūrinčių institucijų kaltes, A. Maldeikienė replikavo, jog negalima paramos gavėjams tiesiog paduoti pinigų iš kišenės į kišenę. „Mes gyvename visuomenėje, kurioje sukurti tam tikri finansavimo

mechanizmai, nustatytos taisyklės ir juos turi prižiūrėti kvalifikuoti specialistai. Šiuo metu tokių specialistų trūksta, o visuomenė labai skaudžiai reaguoja į bet kokius bandymus didinti biurokratų skaičių“, – sakė ji.

IS kontaktų grupėje diskutuoja ministrė Jurnalistės Aurolina Pėterdienė.

Politinės ekonomikos ekspertė atkreipė dėmesį ir į dar vieną nerimą keliančią tendenciją: vis labiau įsigali nuomonė, kad biurokratas yra išlaikytinis ir jokios vertės nekuria, nors tuo pat metu teigia, kad biurokratai yra reikalingi, nes reikia kažkam prižiūrėti 18 milijardų litų. „Be to, kartais sakoma, kad reikia sutvarkyti sistemą taip, kad ji būtų patogia vienai pusei nepagalvojus, kad kitoje puseje tai gali sukelti tam tikrų komplikacijų. Tiek verslas, tiek viešasis sektorius turi suvokti, kad jie yra vientisos visuomenės komponentai, todėl visuomet reikėtų ne reikalauti kuo daugiau teisių sau, o stengtis pasiekti tarpusavio balansą“, – įsitikinusi A. Maldeikienė.

Balgdama diskusiją finansų ministrė pasidžiaugė, kad neseniai Lietuva ir jos gebėjimai tinkamai panaudoti ES paramos lėšas buvo palankiai įvertinti bene solidžiausio tarptautinio ekonomikos leidinio „Financial Times“ žurnalistų. Tačiau vertindami patys save, pasak ministrės, turėtume kas kartą savęs paklausti, ar iš tiesų visuomet investuojame efektyviausiai. Galbūt kartais geriau vienam projektui neskirti finansavimo ir jį padidinti kitam, užuot stengisius nesupykyditi abiejų pareiškėjų. „Europos Sąjungos parama, daug ko mus išmokiusi, turėtų tapti tuo pyragu, kuriuo galėtų pasidžiaugti kiekvienas Lietuvos gyventojas“, – palinkėjo finansų ministrė.

LIETUVIŠKAS SĖKMĖS GENAS AR SAVIKLIOVOS DEFICITAS?

Kuo tiki ir kuo netiki šiuolaikinis „statistinis“ lietuvis? Ar visuomet jis sako tai, ką galvoja, ar visuomet jis pats tiki tų, kuo bando įtikinti kitus?

Ar tikrai daugelis gavėjų žurnalistų užkalbintų žmonių būdama išlaikyti kažkur vėluoja, turi begales darbo? Ir kodėl dar neišgirdę klausimo dauguma jų nudelbę akis tikina neturėdantys ką pasakyti?

Lietuviams būdinga baimė viešai kalbėti, reikšti savo nuomonę, tvirtina gydytojas psichoterapeutas doc. Eugenijus Laurinaitis. Pasak docento, lietuviai šiuo klausimu nėra vieniši, panašiai elgiasi ir mūsų kaimynai latviai, o štai rusai ar lenkai gali ilgai diskutuoti su visiška nepažįstamu žmogui, atvirai jam reikšti savo nuomonę bene visais gyvenimo klausimais. Tokios baimės susiformavo ne šiandien. Jos perduodamos iš kartos į kartą, mat nuolat karų, trėmimų ir kitokių represijų draskoma mūsų nedidelė tauta išliko tik

Žingsniai pirmyn

dėl sugebėjimo prisitaikyti, nelsti į akis tiems, kurių pusėje jėga. Daug kas sako, kad lietuviai tiesiog kuklūs, tačiau ponas Eugenijus tvirtina, kad kuklumas – tai tik gražiai sukulturninta baimės forma.

Gal jau atėjo laikas atsakyti giliai tūnantiems amžij patirties, leidusios tautai

Atstovos diskusijos dalyviai buvo pakviesti aptarti filmuotą skubėtą, kuriame atspindėjo atsitiktinių praėjusių reakcijas.

išgyventi tamsiausius laikus? Atrodytų, pats metas pamiršti visas grėsmes ir kurti šviesius ateities planus, tačiau nemažai žmonių vis dar laikosi nuostatos: kuo mažiau tikiesies, tuo mažiau teks nusivilti. Tad ar galime pasikeisti, patikėti savimi, savo ir aplinkinių galimybėmis? Jei taip, tai nuo ko pradėti? Į šiuos klausimus atsakymo ieškojo diskusijos „Lietuviškas sėkmės genas ar saviklovos deficitas?“ dalyviai, susirinkę į 2010 m. ES paramos kontaktų mugę.

Be doc. E. Laurinaičio, savo mintimis ir patirtimi su auditorijoje susirinkusiais Europos Sąjungos finansuojamų projektų rengėjais ir vykdytojais dalijosi sociologė, SIC rinkodaros vadovė Rūta Gaudiešienė, Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto prodekanas, Biochemijos ir biofizikos katedros profesorius Osvaldas Rukšėnas ir Pagėgių savivaldybės Socialinių paslaugų centro direktorė Nijolė Kovaliova.

Diskusijos pradžioje, susirinkusiesiems pažūrėjus filmuotą siužetą apie jau minėtą atsitiktinių praėjusių reakciją į televizijos kamerą, nuskambėjo klausimas: kodėl bemaž 60 proc. žmonių atsiskė bendrauti ir nuskubėjo tolyn. Susidarė įspūdis, kad dauguma jų net neišgirdo, ko klausia žurnalistas. Kitiems klausimas, ar lietuviai turi kuo didžiulius, pasirodė

tiesiog pernelyg sunkus. Tokios praėjusių reakcijos priežastis panoręs sužinoti diskusijos vedėjas žurnalistas Aurimas Perežnis iš karto sulaukė pastabų, kad nemažai atsakomybės dėl visuomenėje tyrnandos baimės ir nepasitikėjimo turėtų prisilimti jo kolegos žurnalistas. Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo atgavusi žodžio laisvę žiniasklaida įgijo milžinišką visuomenės pasitikėjimą. Tuomet drąsiai puolę viešinti įvairias negeroves, dabar žurnalistas, regis, laiko gero tono ženku viską vaizduoti tamsiomis spalvomis.

Rūta Gaudiešienė teigė, kad pastaruoju metu mūsų visuomenę kamuojančia anomija (kitai vadinama – depresija) nuolat skatina milžiniškas neigiamos informacijos srautas. Sociologė įvardijo ir pagrindinius šios ligos požymius. Pirmas – tai visuotinė nepagarba valdžiai ir autoritetams. Pastaruoju metu vis dažniau blogo tono ženku laikomi teigiami pasisakymai apie valdžią, o populiarumo visuomenėje reitingų lentelėse politikai ir valstybės tarnautojai atsėdūrė šalia seksualinių mažumų atstovų. Kitas akivaizdus anomijos požymis – visuotinis netikėjimas šviesa ateitimi. Šią visuomenės ligą patvirtina vis silpnėjantys jos narių socialiniai tarpusavio saitai. Mažėja bendravimas ne tik šeimoje, nyksta ir bendruomeninis gyvenimas. Keturtoju anomijos požymiu ponia Rūta įvardijo

vis didėjančią socialinę atskirtį. Ji taip pat atkreipė dėmesį, kad šie pavojingos visuomenės būklės požymiai atsirado dar prieš recesiją ir dabar nuolat rėškėja.

„Pastaruoju metu mūsų visuomenę kamuojančią anomiją (kitai vadinamą – depresiją) nuolat skatina milžiniškas neigiamos informacijos srautas“, R. Gaudiešienė.

Visi diskusijos dalyviai sutarė, kad ir mūsų žiniasklaidoje trūksta gerų žinių. Buvo paminėti tyrimai, pagal kuriuos buvo vertinamas teigiamos ir neigiamos informacijos santykis įvairių šalių žiniasklaidos priemonėse. Lietuviai šiuose tyrimuose pateko tarp skiriančių daugiausia dėmesio neigiamai informacijai.

Doc. E. Laurinaitis paminėjo ir tai, kad yra moksliniai įrodytas ryšys tarp bet kokios informacijos, net ir neigiamos apie savivūdybes, kiekio ir pačių savivūdybių skaičiaus. Gal dėl to lietuviai pagal savivūdybių skaičių pirmuoja tarp visų tautų, kuriose skaičiuojama ši statistika. Gydytojas psichoterapeutas atkreipė dėmesį į tai, kad mes dažnai vartojame posakį „iš klaidų mokomės“. Pasak jo, tai visiškai nešąmonė ir nuo tokio požiūrio posakį atsakymo galima būtų pradėti keistis ir įgyti daugiau pasitikėjimo savimi bei aplinkiniams. Mokydamasis iš klaidų žmogus neišmoksta nieko naujo, jis tiesiog sužino,

Žingsniai pirmyn

kaip nesielgti, jei nenori būti nubaustas, o kaip elgtis, jis taip ir nesužino. Norint ko nors išmokyti, reikia mokytis iš laimėjimų, nes tik iš jų galima sužinoti, ką reikia daryti, kad būtų gerai. Tod, kol vyrauja nuomonė, kad viešosios informacijos tikslas – atskleisti klaidas bei negeroves ir taip ką nors gerinti, situacija nepasikeis. Klaidų atskleidimas nieko negerina, jis tik gali paskatinti baudimus. Keisti j gera gali tik gerųjų pavyzdžių populiarinimas. Į diskusijos vedėjo A. Perednio retorinį klausimą, negi nereikia operacijos, jei pacientui nustatomas auglys, doc. E. Laurinaitis atsakė, kad „auglys“ kankina tik kokius 3 proc. visuomenės, kiti 97 proc. nori ramiai dirbti ir užsidirbti. Galbūt todėl net 68 proc. apklaustųjų nurodo, kad pirmuose laikraščių puslapiuose nori matyti geras, o ne blogas naujienas.

„Norint ko nors išmokyti, reikia mokytis iš laimėjimų, nes tik iš jų galima sužinoti, ką reikia daryti, kad būtų gerai“, E. Laurinaitis

Gerų pavyzdžių viešinimas turėtų pakeisti ne tik neigiamą žmonių požiūrį į aplinką, mažinti nesaugumo jausmą, bet ir didinti jų pasitikėjimą savimi, skatinti iniciatyvumą ir tikėjimą, kad tik asmeninės pastangos duos teigiamų rezultatų. Kaip atvirktinio, bet kokią iniciatyvą žlugdan-

čio auklėjimo pavyzdį doc. E. Laurinaitis įvardijo iš sovietinių laikų atėjusį posakį: „Pats sugalvojai, pats turėsi padaryti ir tave nubaūs už tai, kad blogai padarei.“ Toks mąstymas peria mintį, kad bet kokia iniciatyva bus baudžiama, todėl, jei turi net ir labai gerų idėjų, geriau apie jas niekam neprasitark, nieko nedaryk, nes

vis tiek kiti už tave nuspręs. Taip visuomenėje įsigali požiūris, kad už kiekvieno asmeninės sėkmės ar nesėkmės atsakinga valdžia.

R. Gaudėšienė pasakojo, kad prasidėjus krizei buvo atliekama daug tyrimų, siekiant išsiaiškinti Lietuvos gyventojų

požiūrį į pasikeitusią ekonominę situaciją. Dauguma apklaustųjų dėl pasaulinės krizės buvo linkę kaltinti Lietuvos valdžią, o į klausimus, ką patys daro norėdami iš jos išbrišti, atsakė, kad šiek tiek taupo, bet aktyviai nieko nesilima. Paklausti, ką turi padaryti Lietuvos valdžia, daugelis atsakė: viską. „Ar tik ne dėl noro visą atsakomybę už savo gyvenimą užkrauti kitiems pas mus itin ryškūs visuomenės nusivylimas valdžia po kiekvienų rinkimų?“ – klausė sociologė.

Tačiau net ir visuotinio nepasitikėjimo ir nusivylimo laikotarpiu atsiranda žmonių, kurie imasi įgyvendinti naujas idėjas, investuoja į žinias, inovacijas ir atliecis perspektyvas. Jie tiki savo jėgomis ir sugeba įkvėpti pasitikėjimo kitiems. Būtent pasitikėjimas ir iniciatyva čia svarbiausi, nes galimybių tikrai pakanka. Net ir dabar, kai privatus verslas ar bankai linkę labai atsargiai vertinti bet kokias investicijas, daugybę galimybių atveria dalyvavimas Europos Sąjungos remiamuose projektuose.

Profesorius O. Rukšėnas vadovauja ES finansuojamiems projektams, kurių tikslas – sukurti aukščiausius standartus atitinkančią biotechnologijos ir biofarmacijos specialistas ir mokslininkams rengti būtiną infrastruktūrą, kelti specialistų kvalifikaciją ir gerinti jų studijų kokybę. Jau dabar infrastruktūros tobulinimo projektui BIOTEFA-C/D skirtas beveik 18 milijonų litų finansavimas. Profesoriaus

ES paramos komitėtų nugalėtojas sukūrė didžiulio lankytųjų skaičiaus.

Žingsniai pirmyn

teigimus, VU Gamtos mokslų fakultete būsimiems specialistams jau dabar galima nesunkiai įrodyti, kad norint gauti kokybiškas studijas nebūtina važiuoti į užsienį, o studijuojami Lietuvoje jie galės nesijauti antrarūšiais nevykėliais. Dabartinį jaunimą sunku įtikinti tuščiais pažadais ar abstrakčiomis vizijomis, tačiau kai jie pamato gerai įrengtas laboratorijas, kuriose galima realiai dirbti su pačia naujausia įranga, daugelis patiki.

Norint išugdyti žmogaus pasitikėjimą savo jėgomis, kartais visiškai nebūtinos didelės investicijos į aukštąsias technologijas. Kartais pakanka tik nedidelio paskatinimo ir šiek tiek tokios paramos. Iš Pagėgių atvykusi N. Kovaliova papasakojo, kad jų rajone buvo daug socialinės rizikos šeimų, todėl buvo ieškoma inovatyvių būdų joms pagelbėti. Rajone buvo įgyvendinti du Europos Sąjungos finansuoti socialinės srities projektai, kurių tikslas – investicijos į žmogiškuosius išteklius.

„Net ir dabar, kai privatus verslas ar bankai linkę labai atsargiai vertinti bet kokias investicijas, daugybę galimybių atveria dalyvavimas Europos Sąjungos remiamuose projektuose“

Vieno iš jų, pavadinto „Dirbdami kurkime šeimos gerovei“, tikslas buvo sudaryti sąlygas mažus vaikus auginančioms

moterims ar ligotus tėvus namuose slaugančioms jaunoms moterims dirbti ir užsidirbti. Kaimo vietovėse buvo įsteigti vaikų užimtumo kambariai, buvo organizuota slauga ligoniams, kuriuos reikia prižiūrėti. Moterims buvo organizuoti įvairūs mokymai. Jiems pasibaigus daugelis moterų, iki tol niekur nedirbusių, pradėjo dirbti. Pagėgių socialinių paslaugų centro direktorė sakė, kad moterys norėjo dirbti, tereikėjo nedidelio impulso ir šiek tiek pagalbos, kad jos ištruktų iš užburto rato. Dabar rajone veikia keturi vaikų užimtumo centrai, juos lanko 60 vaikų. Nuo kitų metų duris atvers dar du.

Kitas Pagėgių savivaldybėje įgyvendintas projektas skirtas padėti „atsitiesti“ asmenims, turintiems priklausomybių, ir socialinės rizikos šeimoms. Pagėgių socialinių paslaugų centre organizuojami profesionali mokymai sergantiesiems priklausomybės ligomis. Jau dabar įdarbinama 20 proc. mokymus baigusiu asmenų, tikimasi, kad ateityje šis skaičius padidės iki 30 procentų.

Diskusijos dalyviai sutarė, kad gerų ir gražių pavyzdžių yra, tereikia juos viešinti ir rodyti tikėtis. Tai paskatins tikėti, kad turint noro galima daug ko pasiekti. Doc. E. Laurinaitis apibendrinė, kad mums dabar reikia ne tik nugalėti savo baimes ir patikėti savo bei kaimyno sėkme, bet

ir išmokti girtis. Ne meluoti, ne tuščiažodžiauti, o tiesiog girtis ir didžiuliais tuo, ką pasiekėme.

GERIAUSI 2010 M. ES STRUKTŪRINIŲ FONDŲ LĖŠOMIS ĮGYVENDINAMI PROJEKTAI

„Europos burės“ už sveikesnį žmogų

Šios nominacijos laimėtoju tapo Lietuvos kardiologų draugijos projektas „Šiuolaikinės pradinės ir specializuotos kardiologinės pagalbos sistemos diegimas bei personalo įgūdžių lavinimas pagal naujausius medicinos standartus“. Šio projekto tikslas – mažinti sergamumą ir mirtinumą nuo išeminės širdies ligos sukuriant pakopinę mokomąją programą, kuri, gerindama kompetenciją, įgyvendins nuoseklią naujausių medicinos žinių sklaidą bei informavimą, pritaikytą gydytojams specialistams, medicinos gydytojams, slaugytojams ir visuomenei. Projekto metu ne tik sukurta minėta programa,

bet ir organizuojami praktiniai mokymai, seminarai ir paskaitos, padedančios kelti tikslinių grupių kompetenciją ir ugdyti įgūdžius, kurių reikia norint sėkmingai mažinti sergamumą bei mirtinumą.

„Europos burės“ už sveikesnį žmogų apdovanotas Lietuvos kardiologų draugijos projektas „Šiuolaikinės pradinės ir specializuotos kardiologinės pagalbos sistemos diegimas bei personalo įgūdžių lavinimas pagal naujausius medicinos standartus“.

Sėkmės įkvėpti

„Europos bures“ už mokslą ir inovacijas

UAB „Eldes“, nestandartinės mikroprocesorinės ir analoginės elektronikos bei automatikos įrangos kūrimo įmonės, projektas „Belaiddžių elektros prietaisų sukūrimas“ buvo pripažintas geriausiu mokslu ir inovacijų projektu. Jis pelnė „Europos bures“ už mokslą ir inovacijas.

Projekto metu buvo parengta techninių galimybių studija, įvertinant idėjas techninį, komercinį ir ekonominį gyvybingumą, pasirengiant įmonės mokslinių tyrimų projektui, sukurti inovatyvūs belaidžiai prietaisai, naudojami diegliant „protingo“ namo sistemas, kurios leidžia taupyti energiją, gyventi saugiai ir patogiai. Be to, anot projekto „Belaiddžių elektros prietaisų sukūrimas“ vykdytojų, projektas

Projektas „Belaiddžių elektros prietaisų sukūrimas“ apdovanotas „Europos bures“ už mokslą ir inovacijas.

įgavo ir nemenką pridėtinę vertę – sustiprintas įmonės nacionalinis ir tarptautinis konkurencingumas, įmonė pasirengė atlikti mokslinius projektus, sumažinta didesnių investicijų nesėkmės rizika kuriant naują produktą, pasirengta verslo vizijos realizavimui, sukurta naujų tyrėjų darbo vietų, padidintos įmonės eksporto apimtys. Taip pat prisidėta prie Lietuvos aukštųjų technologijų sektoriaus eksporto, apyvartos, darbo našumo rodiklių padidėjimo ir produkcijos kokybės, prisidėta prie „Slėnių“ ir Nacionalinių kompleksinių programų veiklų įgyvendinimo.

„Europos bures“ už aplinkos tausojimą

Geriausiu projektu už aplinkos tausojimą buvo pripažintas ir „Europos bures“ pelnę Šilutės rajono savivaldybės administracijos įgyvendintas projektas „Šyšos upės vagos ir senovės valymo darbai Šilutės mieste“. Šio projekto tikslas – pagerinti paviršinių vandens telkinių – Šilutės mieste esančios Šyšos upės ir jos senovės – ekologinę ir cheminę būklę.

Kaip teigia projekto įgyvendintojai, projektas „Šyšos upės vagos ir senovės valymo darbai Šilutės mieste“ – tai tik vienas iš keleto projektų, kuriuos įvykdžius bus įgyvendinta bendra Šilutės miesto istorinio parko koncepcija – šiame parke, pradedant nuo H. Šojaus dvoro parko ir bai-

giant senuoju geležinkelio tiltu, sukurti įvairias poilsio ir aktyvaus laisvalaikio parko zonas, kur miesto gyventojai ir turistai pagal savo poreikius ir pagėmius galėtų pasirinkti tinkamiausią vietą aktyviai praleisti laisvalaikį ir palisėti po kasdienių darbų.

Projektas „Šyšos upės vagos ir senovės valymo darbai Šilutės mieste“ meta sutvarkyta Šyšos upės pakrantė.

Šis projektas bus baigtas įgyvendinti 2011 m. kovą. Tikimasi, kad projekto darbai pagerins Šyšos upės biologinę situaciją: neliks žolinės augalijos pertekliaus, kuris pūdamas blogina aplinkos biologinę būklę, pagsausės žuvų rūšinė įvairovė, pagerės upės vagos laidumas, lengviau migruos žuvis.

„Europos bures“ už elektroninę pažangą

Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo

bibliotekos projektas „Interaktyvių elektroninių paslaugų, skirtų leidiniams ir publikacijoms užsakyti ir gauti viešosiose bibliotekose, plėtra“ išrinktas geriausiu šių metų projektu elektroninės pažangos kategorijoje. Jis pelnė „Europos bures“ už elektroninę pažangą. Šio projekto tikslas – plėsti viešųjų bibliotekų teikiamas elektronines paslaugas, susijusias su dokumentų paieška, užsakymu, gavimu ir grąžinimu, kartu užtikrinant ir savitarnos galimybę.

Numatyta, kad įgyvendinus šį projektą bibliotekų lankytojams bus sudaryta galimybė užsakyti skaitlytojo pažymėjimą ir sumokėti už jį internetu, užsakyti ir gauti visateksčius dokumentus, dokumentų kopijas ar jų skaitmenines dalis,

Projektas „Interaktyvių elektroninių paslaugų, skirtų leidiniams ir publikacijoms užsakyti ir gauti viešosiose bibliotekose, plėtra“ meta buvo pagerintas ir įprasčiausias bibliotekos elektroninės paslaugos.

Sėkmės istorijos

elektroniniu būdu užsakyti ir automatiškai gauti informaciją pasirinktu periodškumu apie konkrečios bibliotekos teikiamas paslaugas, naudojimo sąlygas, saugomus dokumentus, automatiškai informuoti vartotojus apie besibaigiantį dokumentų grąžinimo laiką ir teikti pasiūlymus automatiškai pratęsti grąžinimo terminą. Taip pat bus sudarytos galimybės dokumentus išduoti ar grąžinti nedalyvaujant bibliotekininkui ir neatsižvelgiant į bibliotekos darbo laiką.

„Europos burės“ už gražesnę aplinką

Geriausiu nominacijos „Europos burės“ už gražesnę aplinką šių metų projektu išrinktas Marijampolės savivaldybės administracijos projektas „Kompleksinis J. Basanavičiaus aikštės viešųjų erdvių sutvarkymas“.

Marijampolės savivaldybės projektas „Kompleksinis J. Basanavičiaus aikštės viešųjų erdvių sutvarkymas“ įvertintas kaip geriausias projektas nominacijoje „Už gražesnę aplinką“.

savanivičiaus aikštės viešųjų erdvių sutvarkymas“. Projekto metu buvo įgyvendintos šios veiklos: pakeistos aikštės ir šaligatvių dangos, sutvarkyti želdiniai, rekonstruota aikštės apšvietimo sistema, rekonstruoti nuotekų ir vandentiekio tinklai, rekonstruotos lietaus kanalizacijos linijos, įrengtas viešasis tualetas, pastatyta dviejų aukštų automobilių stovėjimo aikštelė, rekonstruotos Vilkaviškio ir J. Dailidės gatvių atkarpos, įrengtas perėjimas tarp Poezijos ir Rygiškių Jono parkų po Vilkaviškio gatve, rekonstruoti su J. Basanavičiaus aikštės viešosiomis erdvėmis besiribojančių pastatų laiptai ir su J. Basanavičiaus erdve besiribojančių viešosios paskirties pastatų fasadai.

Anot Marijampolės savivaldybės administracijos, įgyvendinus šį projektą Marijampolės miesto aikštė tapo patrauklesnė, modernesnė, miestelėnų mėgstama laisvalaikio ir susibūrimų vieta – miesto širdimi. Be to, aikštė tapo saugia viešąja erdve marijampoliečiams ir miesto svečiams. Projekto įgyvendintojai įsitikinę, kad šis akivaizdus estetinis ir praktinis aikštės atnaujinimas pagyvens visą miesto gyvenimą ir padidins investicijų patrauklumą.

„Europos burės“ už šiltesnį gyvenimą

Viešosios įstaigos Šakių ligoninė įgyven-

Šakių ligoninės pastatų renovacijos projektas apdovanotas kaip geriausias šių metų projektas, skatinantis šiltesnį gyvenimą.

dinamas projektas „Šakių ligoninės pastatų renovacija, siekiant didinti energijos vartojimo efektyvumą (I etapas)“ buvo nominuotas ir apdovanotas kategorijoje „Europos burės“ už šiltesnį gyvenimą. Šio projekto tikslas – energijos taupymas, Šakių ligoninės pastate sunaudojamos energijos sąnaudų mažinimas.

Projekto įgyvendinimo metu atliekamas pastato plokščio stogo rekonstravimas su apšiltinimu (1993,25 kv. m), plokščio stogo virš techninio aukšto remontas (608 kv. m), išorės sienų šiltninimas (5432,16 kv. m), pastato apdailai naudojamos volkšos pakabinamos keraminės plytos, keičiami langai ir lauko durys.

Kaip numato šio projekto įgyvendintojai, baigus įgyvendinti šį projektą bus pris-

dėta prie Lietuvos sveikatos sistemos, Marijampolės apskrities ir Šakių rajono savivaldybės prioritetų (strategijų) įgyvendinimo: sveikatos priežiūros įstaigų išlaidų optimizavimo, efektyvaus lėšų naudojimo siekimo, Lietuvos sveikatos sistemos įstaigų renovavimo ir modernizavimo. Šitai bus taupomos lėšos ir ligoninė galės jas skirti teikiama paslaugų kokybei gerinti.

„Europos burės“ už turiningą laisvalaikį

Šv. Jonų bažnyčios varpinė, statyta XVII a., yra aukščiausias Vilniaus universiteto architektūrinio ansamblio, o kartu ir Vilniaus senamiesčio objektas. Būtent šios varpinės tvarkymo darbų projektas „Vilniaus universiteto architektūrinio ansamblio varpinės tvarkomieji statybos darbai“, įgyvendinamas Vilniaus universiteto, pelnė „Europos burės“ už turiningą laisvalaikį.

Įgyvendinus šį projektą, Šv. Jonų bažnyčios varpinė taps tikrai išskirtiniu objektu Vilniaus mieste – čia atsivers naujos galimybės susipažinti su Lietuvos kultūros paveldu. Varpinėje bus įkurtas Mokslo muziejus, įrengta vienintelė tokia Lietuvoje Fuko švytuoklė, kuri demonstruos Žemės sukimosi aplink savo ašį efektą. Taip pat bus įrengtas lengvų konstrukcijų stiklinis liftas, kuriuo bus galima pakilti į

Kvietimai

60 metrų aukštį, kur įrengiama apžvalgos aikštelė, suteiksianti galimybę Vilniaus senamiesčio vaizdais grožėtis nuo aukščiausio senamiesčio pastato.

Atsąjinta Šv. Annos bažnyčios varpinė netrukus pakils į Vilniaus senamiesčio pažvelgti nuo aukščiausio senamiesčio pastato.

„Europos burės“ už pažangų švietimą

„Europos burėmis“ už pažangų švietimą buvo apdovanotas Vilniaus rajono Pagirių vaikų darželio „Pelėdžiukas“ projektas „Vilniaus r. Pagirių k. vaikų darželio „Pelė-

džiukas“ modernizavimas siekiant atnaujinti įstaigos įrangą bei suremontuoti patalpas“. Projekto įgyvendintojai teigia, kad vaiko aplinka – tai pasaulis, su kuriuo jis nuolat susijęs, kuriame jis gyvena, kur patiria įspūdžių, įgyja patirties, pradeda formuo-

„Europos burėmis“ už pažangų švietimą buvo apdovanotas Vilniaus rajono Pagirių vaikų darželio „Pelėdžiukas“ projektas „Vilniaus r. Pagirių k. vaikų darželio „Pelėdžiukas“ modernizavimas siekiant atnaujinti įstaigos įrangą bei suremontuoti patalpas.

tį sąvokas, erdvė darželyje – vienintelė vieta, kur ugdytojas gali atskleisti mažųjų poreikius ir pakreipti juos reikiama linkme, sudarydamas sąlygas augti kūrybingai, aktyviai ir išradingai asmenybei. Iki projekto įgyvendinimo Vilniaus rajono Pagirių vaikų darželio „Pelėdžiukas“ erdvė buvo ištis prastos būklės, mat darželio patalpos nebuvo remontuojamos nuo pat 1982 m., kai įsteigtas darželis, tik 2007 m. mediniai langai buvo pakeisti plastikiniais. Siekiant pagerinti ir modernizuoti darželio ugdomąją aplinką, kapitališkai suremontuotos darželio vidaus patalpos, pakeistas apšvietimas, baldai, įrengta patalpa metodinei veiklai.

„Europos burės“ už socialinės integracijos skatinimą

VšĮ Respublikinio kurčiųjų reabilitacijos centro įgyvendinamas projektas „Darbo link“ – tarpininkavimo paslaugų įdarbinant asmenis su klausos negalia plėtra“ nominuotas ir apdovanotas „Europos burėmis“ už socialinės integracijos skatinimą. Šio projekto tikslas – Lietuvoje pritaikyti 2004–2008 m. ES bendrijos Equal iniciatyvos projekto „Asmenų su klausos negalia integravimas į darbo rinką“ metu sukurtą kurčiųjų įdarbinimo tarpininkaujant modelį.

Projekto įgyvendinimo metu įkurtos

įdarbinimo tarpininkaujant tarnybos Lietuvos miestuose ir įdiegta duomenų bazė, pritaikyta centralizuotai įdarbinimo tarnybos veiklai. Per pusantrų metų įdarbinta daugiau nei 200 asmenų. Matant projekto rezultatus ir tai, kad toks kurčiųjų įdarbinimo modelis tikrai pasiteisina, planuojama ateityje perkelti šį modelį į valstybinę sistemą (darbo biržos struktūrą) su jau išmokytais, kvalifikuotais įdarbinimo tarpininkais.

Projekto „Darbo link“ metu įdarbinta UAB „Pakvi“ pakuočioja Virginija Kiplienė.

„Europos burės“ už saugnesnius kelius

Geriausiu projektu, skirtu kurti saugnesnius kelius, išrinktas ir „Europos burės“ už saugnesnius kelius pelnę Lietuvos automobilių kelių direkcijos prie Susisiekimo ministerijos projektas „Eismo saugos ir aplinkosaugos priemonių diegimas, I etapas“.

Paskutinis puslapis

Šio projekto įgyvendinimo metu buvo rekonstruotos 13 itin avaringų sankryžų valstybinės reikšmės krašto ir rajoniniuose keliuose, 10 iš jų rekonstruotos į modernias žiedines sankryžas. Tokie žiedinės sankryžos ne tik iki 95 proc. sumažina tikimybę sankryžose pakliūti į eismo įvykį ir jame nukentėti, bet ir gerokai pagerina estetinį gyvenamųjų teritorijų vaizdą, be to, yra patogios ir saugios pėstiesiems ir dviratiniams. Taip pat šio projekto metu šalia valstybinės reikšmės krašto ir rajoninių kelių buvo nutiesti ar rekonstruoti 27 pėsčiųjų takai, iš viso sudarantys net 18,9 km ilgio ruožą ir užtikrinantys patogesnę ir saugesnę pėsčiųjų eismą gyvenvietėse ir jų priegose. Įrengti nauji pėsčiųjų ir dviračių takai šalia valstybinės

reikšmės krašto ir rajoninių kelių ne tik didina eismo saugumą, bet ir prisideda prie gyventojų sveikatingumo skatinimo – sukūrus ir pritaikius patogią pėsčiųjų ir dviračių eismo infrastruktūrą gyventojai neretai nusprendžia netolimus maršrutus įveikti ne automobiliu, bet dviračiu ar pėsčiomis.

„Europos burės“ už darbo vietas

UAB „Duventa“ įgyvendinamas projektas „UAB „Duventa“ konkurencingumo ir prisitaikymo prie rinkos pokyčių didinimas, tobulinant visų lygių darbuotojų profesinę kvalifikaciją, specialiuosius ir bendruosius įgūdžius“ pripažintas geriausiu šių metų projektu grupėje, skirtoje darbo vietoms kurti. Šio projekto tikslas – ugdyti ir tobulinti visų lygių UAB „Duventa“ darbuotojų profesinę kvalifikaciją ir specialiuosius gebėjimus siekiant padidinti įmonės konkurencingumą. Vienas ryškiausių projekto rezultatų yra tai, kad ekonominės krizės sąlygomis statybų sektoriuje dirbanti įmonė ne tik išsaugojo visus 50 savo darbuotojų (visi jie kelė kvalifikaciją), bet ir sukūrė dar 10 papildomų darbo vietų. Be to, įgyvendinus projektą bus kompleksškai sustiprintos bendrosios visų lygių įmonės darbuotojų kompetencijos, darbų saugos, kompiuterinio raštingumo ir anglų kalbos žinios. Taip pat, anot projekto įgyvendintojų, šis

projektas prisidės prie Utenos miesto, kuriame įsikūrusi įmonė, plėtros ir sumažins ekonominį atotrūkį nuo šalies didmiesčių išsivystymo vidurkio.

Akiminta II projekto „UAB „Duventa“ konkurencingumo ir prisitaikymo prie rinkos pokyčių didinimas, tobulinant visų lygių darbuotojų profesinę kvalifikaciją, specialiuosius ir bendruosius įgūdžius“ metu vykdytų mokymų.

„Europos burės“ už kuriantį verslą

Nominaciją „Europos burės“ už kuriantį verslą pelnė VšĮ Kauno regioninio inovacijos centro projektas „Jaunųjų verslininkų kūrybiškumo ir inovatyvumo ugdymo erdvė“ (santrumpa – JUVENE). Šio projekto tikslas – jaunųjų verslininkų kūrybiškumo ir inovatyvumo ugdymas, naudojant šiuolaikines informacines priemones ir technologijas, skatinimas kurti, apsaugoti, realizuoti inovatyvaus verslo idėjas.

Projekto metu teikiamas visas paslaugų ir paramos kompleksas inovatyvų verslų kėtinantiems kurti ar jau kuriantiems bei plėtojantiems jaunesiems verslininkams. Įtraukiamos konsultacijos įvairios veiklos klausimais, pradedant inovatyvių idėjų kūrimu, intelektines nuosavybės apsauga ir baigiant jų realizavimu. Projekto veiklos taip pat įtraukia įvairias priemones – sukurtas daugiafunkcis informacinis portalas, organizuojami inovatyvumą skatinantys renginiai, skatinama gerosios patirties sklaida, teikiama kompleksinė parama visais inovacinės veiklos etapais.

Projekto „Jaunųjų verslininkų kūrybiškumo ir inovatyvumo ugdymo erdvė“ pavartoti senjor Viliusų akimoka.

Projekto „Išimta saugos ir apdirbtos saugos priemonių diegimas, į staigius“ metu rekonstruota 13 itin avaringų sankryžų valstybinės reikšmės krašto ir rajoniniuose keliuose.